

GARDENYALI KADIN: BILLIE HOLIDAY

Su İdil
su_idil@hotmail.com

Bu yazıda tanışmakta çok geciktiğimi düşündüğüm Billie Holiday'i sizlerle tanıştırmak istedim. Ancak bunu yaparken hangi kelimeleri seçeceğimden, cümleleri nasıl kuracağıma kadar hep tereddüt içindeydim. Çünkü anlatmaya kalkıştığım bu kadın şimdiye kadar dünyanın gördüğü en içten ve en samimi insanlardan biriydi. Süslü ve yapay cümlelerle Billie'nin sıcaklığını, yaşadıklarını ve hissettirdiklerini anlamsızlaştırma ihtimali sözün uçucu yazının kalıcı olmasının verdiği gerginliği daha da artırsa da ben bana hissettirdiği şekilde yazmayı seçtim. Ben onun hayat hikayesini okuduğumda yeni bir kahraman kazandım. Ona dair her şey içimi sızlattı ve sonuçta kahramanımı sizlerle paylaşmak istedim.

Pensilvanya'da bir bahar günüydü. Tarih 7 Nisan 1915'i gösteriyordu. Önce ergenliğe yeni adım atmış bir kız çocuğunun çılgınlıkları duyuldu. Sonra cılız, ufacak bir bebeğin... Eleanora Fagan doğmuştu... 13 yaşında bir anne ve 15 yaşında bir babanın kızı olarak. Bu doğumun üç yıl ardından üç çocuğun oluşturacağı çekirdek aile için ömür boyu birlikteliğin simgesi olan imzalar atıldı. Sadie ve Clarence evlendiler. Uğruna imza attıkları ömürlerinin neredeyse en başında... (Bio. True Story, b.t.). Evliliklerinin hemen ardından fareleriyle meşhur Baltimore'a taşındılar. Clarence çaldığı kulüplerde çok da seçici olmayan, gezgin bir gitaristti. İnsanların seçimlerinin ve hayat tarzlarının kendini yansıttığını düşünecek olursak, kendi sorumluluğunu alamayan ya da almayı henüz öğrenememiş bir babanın biri eşi, diğeri kızı olan iki çocuğun sorumluluğunu almasını beklemenin ne kadar gerçekçi olduğu tartışılır. Her ne kadar tartışmalı bir nokta olsa da Sadie ve Clarence'ın bu meseleyi deneyimleyecek zamanı olamadan genç baba savaşa gitti ve iki küçük kız tek başına kaldı. Sadie para kazanmak için kocasının içinde olduğu ordunun formalarını üreten fabrikada çalışmaya başladı.

Eleanora, daha sonra Billie'nin de "*Benim diğer çocuklar gibi bebeklerle oynama şansım olmadı, çünkü çalışmaya başladığımda altı yaşındaydım*" (Dufty, 1956) sözleriyle anlatacağı gibi, henüz ufacıkken "müzik tokluğuna" çalışmaya başladı. Genelevlerde yaptığı ayak işlerinin karşılığı olarak Louis Armstrong ve Bessie Smith kayıtları dinliyordu. O zamanlar genelev müziği olarak tanınan caz, henüz olgunlaşmamış hatta doğmamış Billie'nin ruhunu doyuruyordu. Bu düzen sürüp giderken çocukluğunun üzerine simsiyah bir perde çekildi. Korunmasızlık, sahiplenilmemişlik, yalnızlık ve yaşadığı ortamın en olası sonuçlarından biri gerçek olmuştu. Eleanora tecavüze uğramıştı. On bir yaşındaydı. Ancak suç Eleanora'nındı. Henüz kendini bile tanıyamıyordu ama erkekleri baştan çıkarmakta üstüne yoktu(!). Etrafindakilere sorulacak olursa tecavüzün sebebi kendisiydi. Bir katolik okuluna gönderilmeli, ıslah edilmeliydi. Çekirdek ailenin üçüncü ve en genç çocuğu artık daha da yalnızdı.

Yıl 1928'di, Eleanora artık on üç yaşındaydı. Anne Sadie iş olanaklarını artırabilmek için New York'a taşınmıştı. Bir süre büyükannesinin ve dedesinin evinde, o evde ge-

çirdiği her dakikayı Eleanora'ya zindan eden kuzeni Ida ve iki çocuğu ve büyük büyük babaannesiyle birlikte yaşadı. En büyük babaanne yüz yaşına yakındı ve köleliğin içinde büyümüşü. Eleanora bedenen ve ruhen satılmış olmanın ne demek olduğunu, hayatı bu görmüş geçirmiş kocaman tarihten öğreniyordu. Kölelik yaptığı adama on beş ölü, bir sağ çocuk veren büyük babaannenin anlatacak çok şeyi vardı, ama zamanı yoktu. Hastaydı, yatmaması gerekiyordu. Ancak Eleanora bundan habersizdi. Birlikte uyuyakaldıkları bir gün Eleanora kollarında ölü bir bedenle uyandı. Belki de onu hayatta en çok seven insanı, hayat öğretmeni ni kaybetmişti. Şoktaydı. Eleanora'yı hastaneye yatırdılar. Hastane dönüşü onu sıkı bir sorgu ve suçlama silsilesi bekliyordu. Anneanne ve dedesinin evini çekip çeviren, öfkelenmek ve küçük kuzeni pataklamak için yer arayan kuzen Ida'nın zevkle suçlayacağı çocuk dönmüşü. Eleanora bu baskıya dayanamayacaktı (Dufty, 1956).

Annesinin yanına gitti. New York, hayat şartları ve düzeni olarak Eleanora'ya büyük bir değişiklik ifade etmiyordu. Hatta başına gelecekleri düşünecek olursak hayatının felaketi adeta bir kısır döngüye oturmuştu diyebiliriz. Eleanora aynı çalışma rutinini sürdürüyordu. Yaşadığı ortam ona yeni ama tanıdık bir felaketi hazırlamıştı. On dört yaşında bir kez daha tecavüze uğradı. Bu seferki tecavüzün sonucu uzaklaştırma olmadı. Eleanora, belki kendince bir savunma mekanizması geliştirme ihtiyacı hissettiğinden, fahişelik yapmaya başlamıştı. Annesiyle birlikte bir süre genelevde yaşadılar. Daha sonra Sadie hizmetçilik yapmaya başladı, ama tekrardan işsiz kalması çok üzüün sürmedi. Anne Sadie depresyondaydı, iş bulamıyordu. İş Eleanora'ya düşmüştü. Önce okul sonrası temizlik yapmaya çalıştı. Ancak bunu sürdüremedi. Artık Harlem'in Yedinci Caddesi'nde yapılabilecek her türlü işe hazırды (Bio. True Story, b.t.).

Çok geçmeden Jerry Preston's Log Cabin'de (Jerry Preston'ın Kütükten Yapılma Kulübesi) dansçı olarak çalışmak istedi. Önce bildiği kadarıyla step dans yaptı ama reddedildi. Sonra şarkı da söyleyebildiğini söyledi. Piyanist Travelin' All Alone çalmaya başladığında Eleanora'nın ağzından çıkan yaşlı, buğulu, içten ve büyüleyici ses bunu gerçekten yapabildiğini kanıtlamıştı. Müşterilerin nutku tutulmuş, çelimsiz küçük kadına odaklanmış tüm gözler yaşlanmıştı. Eleanora, Jerry Preston'ın da dediği gibi verdiği mücadeleyi kazanmıştı (The New York Times, 1959).

Billie'nin Doğuşu

Daha sonra başka kulüplerde çalışmaya başlayan Eleanora o zamanın yetenek avcısı, yapımcı John Hammond tarafından keşfedildi. Yıl 1932'ydi ve Eleanora artık en sevdiği oyuncu Billie Dove'un ismiyle tanınacaktı. Artık zamanı gelmişti. Eleanora erken yaşlanmış ve çok yorulmuştu. Kamufleli, fark edilmesi güç, sıradan bir yılan derisini değiştirmiş, içinden Billie'yi çıkartıvermişti. Billie, Eleanora'nın anılarını da yanına alıp yepyeni, umut dolu bir sayfa açmalıydı. Hammond bu beyaz sayfayı aç-

masında Billie'ye en büyük yardımı yapacak, onu yakın arkadaşları, swing'in kralı, Amerikalı klarnetçi ve orkestra şefi Benny Goodman'la tanıştıracaktı (The New York Times, 1959).

Billie artık gerçek caz camiasının içindeydi. 1933 yılının Kasım ayında ilk kaydını gerçekleştirdi. Benny Goodman'ın da içinde olduğu bir grupla "Your Mother's Son-in-Law" (Annenin Damadı) adlı parçayı seslendirdi. Biraz çekingen, birazcık da gergindi. Billie yalan söylemeyi beceremezdi. Bu yüzden şarkılarda geçen tüm kelimeleri hissederek söyledi. Billie caz şarkıcısıydı ama tüm yorumlarında Eleanor'a'nın yaşadıklarından kalmış olması muhtemel "blues" vardı. Billie gerçek ve hüznüydü; yorumları da öyle. Sesini enstrümana benzetiyordu. "Şarkı söylediğimi düşünmüyorum. Kendimi bir horn çalıyormuşum gibi hissediyorum. Sonuçta ortaya çıkarsa gerçekten ne hissettiğimdir." (Jones, b.t.).

Billie Holiday her yorumunda dinleyicisine duygusal anlamda rehberlik yapar gibiydi. İstediginde alaycı, istediğinde naif, istediğinde kalp kırıcı olabiliyordu. Dinleyicisini söylediği her kelimeye inandırıyor. Çünkü en başta kendisi inanıyordu. "Sen yalnızca hissedersin, bunu söylediğinde dinleyenler de hisseder." (Jones, b.t.).

Aradan iki yıl geçmişti, Billie Holiday için yeni bir dönüm noktası yaklaşmaktaydı. Holiday caz piyanisti Teddy Wilson'la tanışmış yeni kayıtlar yapmaya başlamıştı. 1935 yılında "What a Little Moonlight Can Do" (Bir Küçük Ay Işığı Ne Yapabilir), "Miss Brown To You" (Miss Brown, Sana) adlı parçaları birlikte kaydettiler. Kayıt yaptıkları orkestra piyanist Count Basie'nin orkestra elemanlarından oluşuyordu. Bu elemanların arasında Billie Holiday'e "Lady Day" lakabını veren ve karşılığında Billie'nin sözlüğünde değerli, büyük anlamına gelen "Prez" diye hitap ettiği tenor saksafoncu Lester Young da vardı (The New York Times, 1959).

Billie 1937 yılında Count Basie ve orkestrasıyla turnelere katıldı. Sonraki yıl yani 1938'de bir ilke imza attı. İlk kez Afro-Amerikalı bir kadın vokalist beyazların oluşturduğu bir orkestranın solisti olmuştu. Holiday, klarnetçi, besteci ve orkestra şefi Artie Shaw'la tanışmış, onun orkestrasıyla çalışmaya başlamıştı. Ancak bu girişim ırkçılığın en parlak dönemini sürdürdüğü Amerika'da hayal kırıklığıyla sonuçlanmıştı. Organizatörler Holiday'i ırkı ve alışılmadık vokal tekniği sebebiyle reddettiler. Sonuç olarak ilk siyah beyaz birlikteliği hüsrana sonuçlandı ve Billie Artie Shaw'un orkestrasından ayrıldı. Artık parlamak için kendinden başkasına ihtiyaç duymuyordu (Bio. True Story, b.t.).

Tuhaf Meyvelerin Şarkıcısı Billie Holiday

Billie Holiday 1938 yılında New York'ta Cafe Society'de kendini gösterdi. Burada ırkçılığı anlatan "Strange Fruit" adlı şarkıyı tanıttı. Bu şarkının bestesi Abel Meerpol'a, sözleri ise Lewis Allen'a aitti. "Strange Fruit" yani "Tuhaf Meyve" söz hakkı olmayan, insan olarak görülmeyen zencileri anlatır. Yargısız infazla asılan, katledilen, öldürülen tüm zencileri asıldıklarında onları taşıyan ağaca yabancı kalan bir meyve olarak tanımlar. Billie bu şarkıyı çok seviyor ama çoğu zaman gözyaşlarını tutmakta zorlandığından çok sıklıkla söylemeyi tercih etmiyordu (The New York Times, 1959).

Strange Fruit (Tuhaf Meyve)

Southern trees bear a strange fruit,
(Güney ağaçları bir garip meyve taşır)
Blood on the leaves and blood at the root,
(Yapraklarında kan, köklerinde kan)
Black bodies swinging in the southern breeze,
(Güney rüzgarında sallanan siyah bedenler)
Strange fruit hanging from the poplar trees.
(Garip bir meyve kavak ağaçlarından sarkan)

Pastoral scene of the gallant south,
(Centilmen Güney'in pastoral manzarası)
The bulging eyes and the twisted mouth,
(Şişkin gözler, burkulmuş dudaklar)
Scent of magnolias, sweet and fresh,
(Tatlı ve taze manolya kokusuna)
Then the sudden smell of burning flesh.
(Aninden karışan kavrulan beden kokusu)

Here is fruit for the crows to pluck,
(İşte tuhaf meyve kargaların koparacağı)
For the rain to gather, for the wind to suck,
(Yağmurun toplayacağı, rüzgarın soğuracağı)
For the sun to rot, for the trees to drop,
(Güneşin çürüteceği, ağaçların düşüreceği)
Here is a strange and bitter crop.
(İşte tuhaf ve acı meyve)

Gardenyalar...

Billie kontrolünü alkole bıraktığı günlerden birinde kuliste saçında maşayla uyuyakaldı. Bu seferki uyanışında saçlarının bir kısmını kaybetmişti. Artık o saçların yerini sonrasında Holiday'le özdeşleşecek olan gardenyalar alacaktı. Bu sırada kendi bestesi olan "God Bless The Child" (Tanrı Çocuğu Kutsasın) yeni çıkmış ve büyük yankı uyandırmıştı.

Yıl 1941 olduğunda Billie yüklü hayatını paylaşacağı birini buldu. James Monroe'yla evlendiler. Monroe, Billie'nin madde bağımlılığına sigarayı da eklemişti. Evliliklerinin merkezinde madde bağımlılığı vardı. Buna rağmen bir süre birlikteliklerini sürdürdüler. Ancak sonunda Billie yine yalnızdı. Üç yıl sonra "Lover Man, Oh Where Can You Be" (Ah, Sevgili Nerelerdesin?) adlı parçası hit olurken Billie trompetçi Joe Guy'a aşık olmuştu. Bu seferki sevgilisiyle birlikte Billie hayatında eroine de kapı açmıştı. Holiday'i yeni ve vurucu bir kayıp daha bekliyordu. Bu kez varoluş sebebini, annesini kaybetmişti. Sadie Fagan ölmüştü. Bu kaybın acılarının aspirini olarak Billie eroin ve alkole daha da sıkı sarıldı. Bu durum kariyerindeki çöküşün başlangıcını işaret ediyordu. 1947 yılında Holiday, Billie'yi henüz genelevdeki küçük Eleanor'a'yken cazla tanıştıran Louis Armstrong ile "New Orleans" adlı filmde rol aldı. Billie altı yaşındaki Eleanor'a'nın hayallerini gerçekleştirmişti.

Billie artık eroinin ağına düşmüştü. 1947 yılında narkotikten tutuklandı. Bu süreçte rehabilitasyonu kendisi talep etti ve eroinden kurtulmak için çok çaba gösterdi. Bir sene, bir gün boyunca hapiste kaldı (Bio. True Story, b.t., The New York Times, 1959). Artık tekrardan serbestti. Sahneye çıkmayı özlemişti. On gün sonra New York Carnegie Hall'de hıncahınç izleyicisiyle dolu bir konser verdi. Bu konser seyrekeleşecek olan müzik hayatının ilk konseriydi.

Artık kulüplerde söylemesi yasaktı çünkü kabareler ve kulüplerde söyleyebilmesi için gerekli olan lisansı yoktu. Billie'nin arkadaşı John Levy New York'ta bir kulüp işletmecisiydi. Levy, Holiday'in New York's Club Ebony'de çıkmasını sağlamış, Billie ve içindeki müzik özlemini sahiplenmişti. Levy artık hem sevgili hem de menajerd. Bu yeni durum da Billie için kısa sürede dezavantaja dönüştü. Artık statü, para uğruna kullanılan, işlevsiz kılınmış, elinde sadece ünü ve eroini kalmış bir şarkıcıydı. Ama çok zaman geçmeden kanun eroinini de -tekrardan- elinden aldı. Şanslıydı, bu sefer para cezasıyla kurtulmuştu (Bio. True Story, b.t.).

Eroin, alkol ve yaşam Billie'yi çok yormuştu. 1950'li yıllarda Billie'nin yorucu hayatına artık sesi de ayak uyduramıyordu. Ses aralığı hep dardı, sesi hep yaşlıydı ama artık esnekliğini de kaybediyordu. Billie eskisi gibi duyulmuyordu, çünkü eskisi gibi söyleyemiyordu. O zamanlar yaptığı her şey geçmiş işleriyle karşılaştırılıyordu. Bu karşılaştırmanın sonu Holiday'i kendini taklit etmesiyle eleştirmeye kadar varmıştı. Caz şarkıcısı Carmen McRae'nin 1995'te "Onun mutlu olduğunu hatırlıyorum, çok uzun zaman önceydi" dediği gibi kısacık ömründe Lady Day'in mutluluğu tada-

cak çok az bir zamanı olmuştu. Hazinesini geç bulmuş, erken kaybetmişti (Jones, b.t.).

Her şeye rağmen kayıtlarına devam etti. Bir Avrupa turnesine bile çıktı. Hatta bu turne beklenenden çok daha büyük başarı gösterdi.

Otobiyografisi William Dufty tarafından 1956 yılında kaleme alındı. Ancak Billie'nin bunu okumaya cesareti yoktu. Bunun üzerine kitap bittiğinde onu asla okumayacağına dair kendine söz verdi (Bio. True Story, b.t.). Sonrasında Billie'nin hayatına bir erkek daha girdi. Diğerlerinden farkı yoktu. Holiday ismi o dönemde uyanık erkekler için yeterince çekiciydi. Billie bir kez daha kullanıldı, yeni sevgilisi Louis McKay tarafından. Bunların hiçbiri Lady Day'in sesiyle yaşadığı sorunların yanında onun için gerçek anlamda bir sıkıntı değildi. En azından bu durum alışık olduğu bir şeydi. Ancak sesini kaybediyor oluşu olağan değildi, olmamalıydı. Onu hayata bağlayan sebebi, "sembolik ölümsüzlüğü" yok olmak üzereydi. Artık sesi daha sert çıkıyordu, ama buna rağmen içinden Billie'nin duygu yoğunluğu çekip çıkarılabiliyordu. Sesin melankolik etkisi aynı kalmıştı. Artık sona yaklaşıyordu. 1959'un Mayıs ayında Gardenyalı Lady Day son bir kez sahneye çıktı. New York Phoenix Theater'da cazla, mikrofonla, seyircilerle, sahneye en önemlisi de kendiyle vedalaştığından habersiz bir konser daha verdi. Sonrasında hastaneye yatırıldı. Bünyesi yaşamından kaçabilmek için tutunduğu alkol, uyuşturucu birlikteliğini kaldıramıyordu. Ne kalbinin, ne bilincinin ne de organlarının dayanacak gücü kalmamıştı. Hastaneye yatışının on ikinci gününde odasında eroin bulundu. Hastanede bir kez daha tutuklandı. Bu hapis Billie'yi küçük Eleanora'ya, anneannesine, Sadie Fagan'a, küçüklüğüne kavuşturan birliktelikle, ölümle sonlandı. 17 Haziran 1959'da Billie Holiday özgürlüğünü bu kez bir daha kaybetmemek üzere kazanmıştı (Jones, b.t.).

Kaynaklar

Bergerot, F. (2004). *Tarih boyunca caz (1. baskı)*. (İ. Yerguz, Çev.). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 2001).

Bio. True Story (b.t). *Billie Holiday*. 14 Mart 2013, www.biography.com/people/billie-holiday-9341902?

Dufty, W. (1956). *Lady sings the blues (50. baskı)*. U.S.A: Harlem Moon Broadway.

Jones, H. (b.t). *Big star fallin' mama- five woman in black music*. 16 Mart 2013, www.ladyday.net/life/jones.html

The New York Times (18 Haziran 1959). *Billie Holiday dies here at 44; jazz singer had wide influence*. 18 Mart 2013, <http://www.nytimes.com/learnin/general/onthisday/bday/0407.html>